

НАЈЗНАЧАЈНИЈИ УТИЦАЈИ НА ОДБРАМБЕНУ СПОСОБНОСТ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ (КРИТЕРИЈУМИ ЗА ОДРЕЂИВАЊЕ ОБИМА ОРУЖАНЕ СИЛЕ У МИРУ И РАТУ)

Слободан Мишовић*
Универзитет у Београду, Факултет безбедности

Бројни су фактори који испољавају утицај на одбрамбену способност сваке земље, па и Републике Србије. Могу се сврстати у три најзначајније групе: спољашњи (екстерни), унутрашњи (интерни) и демографски. Свака од наведених група испољава различите утицаје, са аспекта њихове транспарентности, бројности и актуелности. У савременој међународној заједници многи елементи у сфери одбрамбене функције великих и развијених земаља су удружени, а код малих и неразвијених земаља пренети су или зависни од колективних система одбране. Посебно место има група демографских фактора, према којима се у савременим условима одређује обим (величина) оружане силе, као темељног постулата одбране највиших вредности једне земље – друштва. Због тога је неопходно приближније дефинисати сам појам „одбрана“, како би се приближили даљем разматрању њене функције и снага које је реализују.

У међународној заједници постоје три основна критеријума по којима се одређује или прорачунава обим (величина) оружане силе сваке земље: величина територије, величина мобилизацијског напрезања становништва и број стратегијских праваца које оружаним снагама треба затварати у свим ситуацијама. Њих непосредно условљавају: место земље у међународној заједници, друштвено-политичка и економска способност земље. На основу тих критеријума и наведених елемената биће сагледали сви релевантни утицаји на одбрамбену способност Србије.

Кључне речи: *одбрана, фактори, елементи, мобилизацијско напрезање становништва, насељеност, квантитативни фактори становништва, фактори утицаја, последице, одбрамбена способност*

Општа разматрања појма одбране

Са војног становишта одбрана је вишезначан и вишекатегоријалан појам. Једностранни приступи бројних теоретичара, нарочито војних, нису упућивали на њену суштину. Покушаји дефинисања били су присутни и бројни у свим пери-

* Проф. др Слободан Мишовић је редовни професор Универзитета у Београду.

одима развоја људског друштва. Од најранијих простих људских заједница, па све до данас, одбрана је третирана зависно од хтења и нивоа спознаје оних који су одлучивали о стању, облику и организацији конкретне људске заједнице. Може се поуздано тврдити да основни узроци ненаучном, непотпуном и у већини случајева нетачном приступу и дефинисању одбране, и као војног категоријалног појма и као функције, леже првенствено у нивоима развоја наука одбране и донекле њене праксе. Да би се, са научног и стручног становишта, пришло потпунијем, целисходнијем и прихватљивијем схватању и дефинисању појма одбрана, неопходно је поћи од његовог етимолошког значења, условљености, својстава и најзначајнијих функција. То је пут стварања научне базе за даља разматрања елемената који ће довести до његове прихватљиве дефиниције. Такође, створиће се простор и отворити нова бројна питања, која ће у крајњем довести у склад разматрања одбране са војног аспекта као физичког, групног, националног и колективног статуса – стања.

Одбрана, у општим разматрањима, представља филозофску, социолошку, друштвену, политичку, културолошку, политиколошку, геополитичку и војну категорију. Као значајан категоријални појам, разматрају је бројне науке и научне дисциплине, што јој даје мултидисциплинарни карактер. Појам одбрана има вишеслојно значење – од физичке до колективне одбране. Етимолошко значење појма „одбрана” са војног аспекта је, у највећем броју случајева, неодређено или је везано за неке сурогате тог појма. Са војног аспекта¹ најчешће се разматра као: одбрамбена линија, одбрамбени рејон, одбрамбена зона, одбрамбени правац, одбрамбена дејства, одбрамбена операција, одбрамбена стратегија, одбрана као вид борбеног дејства и одбрана земље. Одбрана земље² као највиша категорија, подразумева „оружане и друге активности које имају основни циљ да се заштити и одбрани слобода, независност, суверенитет, територијална целокупност и уставом утврђено друштвено уређење земље”. Одбрана је једна од најважнијих и најузвишенијих функција државе. Неприкосновено је и неотуђиво право свих народа и националних мањина и право и дужност свих грађана.

При дефинисању појма одбрана морају се имати у виду утицаји бројних фактора: стање државе – друштва са аспекта људских и материјалних потенцијала; унутрашњи односи друштвено-политичких субјеката; стање у међународној заједници; војно-политички аспекти савременог рата; карактеристике савремених ратова; могући облици угрожавања највиших вредности државе – друштва; могуће врсте и облици агресије; снаге и средства за супротстављање агресији; начин организовања друштва и свих његових структура за одбрану; методе и облици супротстављања агресији и начин вођења одбрамбеног рата.

Бројни теоретичари сматрају да одбрана представља систем научних знања и вештина (теорија и пракса) о припремању и употреби свих структура државе ради заштите најзначајнијих друштвених, политичких, економских, културних, верских и војних потенцијала и других највиших вредности државе или друштва. Један број теоретичара сматра да одбрана представља систем теоријских ставова и усвојених решења у вези са заштитом државе од свих облика угрожавања њених највиших вредности: слободе, независности, суверенитета, територијалне целокупности и економског

¹ Војни лексикон, Војноиздавачки завод, страна 344-347, Београд, 1981.

² Војни лексикон, Војноиздавачки завод, страна 346, Београд, 1981.

развоја према сопственом виђењу. Одбрана представља усвојени стратегијски концепт према којем оружане снаге и друге структуре државе (друштва) имају основни задатак да штите независност, територијалност, интегритет и постојећи друштвено-политички систем од евентуалне агресије. Прихваћена је у свим државама које немају освајачке, агресивне и реваншистичке планове нити желе да доминирају другима. Може бити: статична и пасивна, али и изразито динамична када произилази из одлучности народа да се свим снагама и средствима супротстави агресору.

Може се закључити да одбрана „представља постојећу и пројектовану структуру, припремљеност и функционисање снага држава или коалиција усмерених на заштиту највиших националних вредности од свих облика угрожавања”. Одбрану сачињава структура подсистема, елемената, веза и међусобно усклађених процеса, тако да се њен циљ реализује, односно да она оствари сврху и намену утврђену највишим законским актима државе. Она представља сложен социотехнички систем са специфичним карактеристикама, које су резултат деловања бројних различитих чинилаца. При разматрању појма одбрана са војног аспекта неопходно је имати у виду положај појединца, његово понашање и мотивацију, унутрашњу структуру одбране, функционисање одбране и управљање одбраном.

Успешност одбране, као функције сваке државе, зависи од бројних чинилаца, а најзначајнији су: друштвено-економски статус државе; политички статус државе у међународној заједници; спољна политика државе; унутрашња политика државе; геостратегијски положај; укупни материјални потенцијали државе; јачина оружаних снага; историјски фактори и традиције. Свака држава има своје поимање одбране, па се јављају различити називи: народна одбрана, национална одбрана, одбрана и заштита, одбрана отаџбине, отаџбинска одбрана и слично. За све називе заједничко је да је одбрана задатак и обавеза целог друштва и свих грађана, а не само војске.

Оправданост изучавања „одбране” проистиче из њеног карактера, јер је она искључиво друштвена категорија – укључује целокупно друштво и све његове структуре. С обзиром на то да је одбрана реално право и обавеза свих грађана, она има специфичан карактер друштвене појаве. У развијеним земљама оперативни део оружаних снага је професионализован, али се у одбрану земље укључују сви њени грађани, па и у тим условима има друштвени карактер. У малим и неразвијеним земљама војска није професионализована, па у одбрани земље учествују сви грађани, из чега проистиче њен друштвени карактер. Научна оправданост изучавања одбране проистиче из три основна елемента: мултидисциплинарности одбране, јер се њоме баве све науке и научне дисциплине, зависности одбране од стања у међународним односима, што намеће истраживање принципа и организације на којима она почива и корелације одбране и изградње новог светског поретка.

Одбрана је научна област која има свој предмет изучавања, планирање, организацију и реализацију заштите највиших вредности државе – друштва. Предмет изучавања одбране јесте сагледавање карактера и начина организације заштите државе, почевши од великих сила које могу издвајати довољно средстава за заштиту своје територије, до заштите малих и неразвијених земаља које не могу одвајати значајнија средства за ту сврху и ако су принуђени да повећавају напоре и издатке у ту сврху. Она има своју теорију, а то је теорија одбране државе или држава у међународној заједници као друштва народа. Има и своје методе истражива-

ња, почевши од филозофских, општих, математичких, статистичких, географских и других научних метода. Њена истраживања су проверљива у пракси кроз конкретне показатеље одбране највиших вредности државе – друштва. Одбрана³ се најчешће дефинише као „вид борбеног дејства тактичких и здружених тактичких јединица, којим се ломи, одбија или задржава противник да би се одређени простор задржао за одређено време, или да би се сопствене снаге сачувале од већих губитака и добило на времену”. Као вид борбеног дејства, она представља складан однос борбеног поретка јединице у одбрани са постављеним задатком, земљиштем, временом и осталим елементима борбене ситуације.

На тим основама може се извршити подела одбране према више критеријума, а то су: (1) према критеријуму општости на општу и колективну, (2) према критеријуму стања државе – друштва на интерну – унутрашњу и екстерну – спољашњу, (3) према критеријуму односа према одбрани на физичку, групну, националну, регионалну и колективну – глобалну, (4) према војном критеријуму на одбрану уз примену силе, одбрану без примене силе и дипломатску одбрану, (5) према критеријуму ангажовања држава у одбрани на државну – друштвену, коалициону и блоковску, (6) према циљевима стратегије одбране на статичну, изолационистичку и агресивну, (7) према структури и јачини оружаних снага на националну, коалициону и мешовиту, (8) према односу државе према колективној одбрани на независну, полузависну и зависну, (9) према геостратешком положају државе у ближем и ширем окружењу на централну –повољну, тангентну – релативно повољну и маргиналну – неповољну, и (10) према начинима командовања оружаним снагама на аутохтону, хијерархијску, партијску и комбиновану.

У систему који реализује управљање и руковођење одбраном земље реализују се њене основне функције: (1) планирање одбране; (2) организовање одбране; (3) командовање одбраном; (4) контрола функционисања одбране и (5) координација у одбрани са другим функцијама државе. Војна организација у системима националне одбране, као и велики производни системи у сфери материјалне производње, углавном имају карактеристике хијерархијских система са више нивоа: стратешком, операцијском и тактичком. Организационе целине на појединим нивоима деле се на релативно независне категорије: команде (установе, фирме) и јединице (предузећа, погони).

Најзначајнији фактори који утичу на одбрамбену способност србије

Бројне су групе фактора који испољавају значајан утицај на одбрамбену способност сваке државе, па и Србије. Свака од група бројним специфичностима испољава, у највећем броју случајева, негативан утицај на одбрамбену способност и извршавање функције одбране највиших вредности. У групе фактора који испољавају утицај на одбрамбену способност Републике Србије убрајају се: стање у међународној заједници, положај простора Србије у ближем и ширем окружењу, спољашњи (екстерни) фактори, унутрашњи (интерни) фактори и демографски фактори.

³ Мала енциклопедија Просвете, Просвета, страна 855, Београд, 1986.

Стање у међународној заједници

Стање у међународној заједници, у савременим условима, веома је сложено и тешко. Оптерећено је бројним нерешеним питањима, жариштима, кризама и, што је најгоре, сукобима са употребом силе. Највећу одговорност за стање у међународној заједници носе велике и најразвијеније земље, које, штитећи своје интересе и зоне утицаја, доводе до различитих бројних спорења, криза и сукоба, већином ван своје националне територије. На тај начин оне одбрамбену функцију других, већином малих и неразвијених земаља запостављају, минимизирају или је потчињавају функцији одбране своје државе и својих интереса. То чине наметнутим удруживањем земаља под плаштом колективне одбране од непрецизно дефинисане друге стране⁴. Савремену међународну заједницу оптерећују бројна питања која утичу на одбрану свих земаља, па и Републике Србије.

Савремене међународне односе прати изградња новог светског поретка на основу снажних економија и развијености великих и моћних земаља на челу са САД. У суштини, то је период изградње униполарног света, где на једном полу остаје и даље свет сиромаштва, неразвијености и савременим методама експлоатисан, а на другом мали број богатих који у својим рукама држе највећи део светског капитала. Они својим великом квантумом моћи диктирају услове и правце развоја осталим земљама и народима екумене. Такво стање у међународној заједници неспорно се одражава на одбрамбену способност највећег броја земаља света и на њихове могућности подизања одбране на потребан национални ниво. Најзначајније карактеристике односа у међународној заједници данас су:

(1) Одвијање процеса глобализације, односно изградње „глобалног села”. Тај процес замишљен је добро, али се упоредо одвијају три основна процеса: замена појма равнотежа снага појмом равнотежа интереса; рађање мултиполарности као пандан униполарности (Русија, Кина, Индија) и концентрација капитала у рукама моћних мегакорпорација (20% земаља држи у рукама 92% светског капитала). Наведени процеси доводе мале и земље у развоју у завистан положај, јер не могу самостално развијати и усавршавати свој одбрамбени систем и издвајати за потребе оружане силе према својим могућностима. Присилјене су да се задужују и да траже помоћ од развијених земаља и њихових савеза и у сфери одбране властите територије.

(2) Одвијање процеса мондијализације (повезивања). У току је процес интернационализације тржишта и производних снага и производних односа у свету. Истовремено, порасла је неједнакост у расподели капитал вредности на глобалном плану. Мондијализација је позитиван процес изградње „економски развијене заједнице народа”, када би се одвијао на равноправним основама. То се не дешава, па је је свет због тога, у односу на степен развоја, сегментован на: развијени центар (најразвијеније земље), полуразвијено окружење (земље у развоју) и неразвијену периферију (мале и неразвијене земље 80% света). Такво стање недвосмислено доводи неразвијене земље у положај зависности од центара моћи, што за собом повлачи повећану осетљивост националне територије и умањује могућности њене одбране.

⁴ Под другом страном су земље или одбрамбени савези које нису под њиховим утицајем, а то су већином земље ван састава и утицаја НАТО-а, а у великој мери мисле на Русију, Кину и оне земље које су под њиховим утицајем.

(3) Одвијање процеса поларизације света у социјалној сфери. То је продукт мондијализације у којој се истиче доминација најбогатијих земаља и наднационалних мегакорпорација над осталим земљама света. Мегакорпорације су монополистичке и упрежу своје државе у сврху овладавања најзначајнијим светским ресурсима, сировинама и тиме људску заједницу поларизују на: богату мањину – владаре и сиромашну већину – модерне слуге.

(4) Стална присутност ратова. Они су и даље стални пратилац развоја људског друштва, па се може рећи да је историја развоја човечанства историја ратовања. Рат као друштвена појава у савременим условима представља сукоб зарађених страна на политичком, економском, социјалном, културном, техничко-технолошком и војном плану. То су ратови који се воде савременим ратним средствима и који захтевају укључивање, не само целокупне оружане силе, већ и целог друштвеног потенцијала.

(5) Непостојање природног – изворног суверенитета. Данас се може говорити о непостојању изворног суверенитета код највећег броја земаља у међународној заједници. Присутне су четири његове варијанте: ограничени – смањени суверенитет; условни суверенитет; пренети суверенитет и изгубљени – непостојећи суверенитет. Данас мале и неразвијене земље, у највећој мери, имају варијанту пренетог или изгубљеног суверенитета, због тога што у свим сферама, па и у сфери одбране, добијају „упутства” савремених моћника како да организују своју оружану силу и колика ће она бити.

(6) Стални пораст насиља у свету. Повезивање света на бази интереса богатих земаља и њихових мегакорпорација, неминовно носи карактеристике насиља и рата, а не слободе и разумевања. Оно доводи до раслојавања на глобалном нивоу. Из таквих односа неминовно проистичу сукоби. Познато је да је после Другог светског рата вођено око 265 ратних сукоба, од којих су 243 почеле или водиле САД. Највише је било ратова ниског интензитета. Пораст насиља који изазивају моћници, „савременим” речником је дефинисано као пружање хуманитарне помоћи или „увођење” демократије по њиховом виђењу и постулатима нехуманог капитализма који они развијају, али не у својим националним оквирима.

(7) Нарастање улоге постиндустријске финансијске олигархије у свет (олигопол). Глобална постиндустријска финансијска олигархија користи нове технологије за распрострањавање своје моћи. На тај начин се, процесом глобализације, крупни капитал упреже у процес успостављања новог тоталитаризма на планети. Познато је да је у високоразвијеним земљама концентрисано 92% финансијског капитала и 98% технолошких иновација. Насупрот томе, неразвијене и земље у развоју са 80% становништва поседују свега 12% индустријске производње и 16-20% друштвеног производа, од чега више од 40% дају на отплату дугова богатима. Диспропорције у развоју порасле су са 1:3 (1920.), на 1:100 (после Другог светског рата) и на 1:750 и више на почетку 21. века. Данас 22 најбогатија човека у свету располажу већим богатством од националног дохотка 35 сиромашних земаља света или 45 најбогатијих људи света располаже вечим богатством од националног дохотка 72 сиромашне земље света. На овај начин је, најгрубље, глобална равноправност бачена под ноге, згажена и понижена, а народи малих и неразвијених земаља постали су „савремени” и „модерни” робови и у националним оквирима.

(8) Наметање кооперативне мондијализације у свету. Она представља глобалну доминацију светом од стране најбогатијих земаља на челу са САД. Идеологију и теорију глобализма и кооперативне мондијализације дао је Збигњев Бжежински у својим делима „Између двају епоха” и „Велика шаховска табла”. Он је изразити теоретичар, представник великог капитала и моћника, због чега се његова теорија виђења савременог света и савремених кретања мора одбацити. Зашто? Интерес транснационалних компанија САД он види као њихову тежњу да постану лидери „глобалног светског села”. Кроз њу је посматрао, што је неприхватљиво, глобалну међузависност света у свим сферама: технолошкој, комуникацијама, економској, политичкој, културној, еколошкој и одбрамбеној.

Савремени мислиоци и теоретичари нису довољно истакли негативне стране кооперативне мондијализације и глобализације, а оне се огледају у:

- њиховој злоупотреби у сврху неморалне доминације и покоравања народа и држава, и ако се то тако не приказује, уместо прокламованог демократског уједињења и интеграције;

- забрињавајућем паду нивоа културе која се дефинише нивелисањем националних културних остварења и уништава се инпровизованим коктелима којима се разарају културна добра и достигнућа појединих народа;

- узимању узора културе кока коле, битлса, хамбургера, турбо-болта, које се медијском кампањом промовишу као универзалне културне вредности.

(9) Присутност глобалне моћи и силе у свету. Моћ је остала, и данас, способност наметања воље другоме, а сила средство за остваривање циљева и интереса моћи. Данас, уместо закона права и правде записаног у „Повељи УН”, присутан је закон јачег и моћнијег. Нестанком биполаризма, САД су инструментализовале све светске значајније институције: ОУН, ММФ, СБ, НАТО, СТО, ЕУ, Хашки трибунал и друге. Све оне им служе као бич за успостављање дисциплине и „привођење” непослушних земаља у униполарни поредак.

(10) Постојање великих обмана у свету. Од бројних и различитих народа света требало би „убличити” грађане новог света. Велику улогу у томе одиграле су обавештајне службе великих сила, а нарочито ЦИА, медији и различити притисци. Као највеће обмане данас се помињу: интернационализам, мондијализам, демократија, једнака људска права, слободе, несврстаност, глобално село и слично.

(11) Присутност диктата индустрије оружја и нафте у свету. Производња оружја и непријатеља увек је била уносан посао обавештајних служби великих сила. Без провоцирања, претњи и различитих видова агресије, рат није уверљив у данашњем свету. Познато је да су Немци, Јапанци и Италијани одавно прешли на страну „добрих момака” а Руси су изгубили „оштре зубе” и назнаке комунистичких зликоваца. Војноиндустријски комплекс САД достигао је одлике мегакорпорације. Нафта је и даље енергент и покретач привреде развијених и других земаља. Резерве се процењују на око 30 до 50 година, зависно од темпа експлоатације. Доктрине развијених земаља Запада усмерене су на чување властитих резерви и експлоатацију резерви других нафтом богатих земаља. На тај начин обезбедиће њихову експлоатацију у будућности и ставити у зависан положај друге земље у погледу коришћења нових извора енергије.

(12) Присутност великих нетачности информација. Данас је највећи део информација пропагандног и срачунато усмереног карактера. У њима има мало истинитости, аналитике и добрих намера. Програми медијских кућа дају само оне информације које су у функцији остваривања властитог циља. Највећи број информација елите на власти цензуришу и контролишу, више него икада.

(13) На делу је спрега американизма и исламизма у свету. Американизам и исламизам се међусобно потхрањују, зависно од дозираних потреба и интереса. Неоспорна је њихова суштинска разлика у цивилизацијском смислу, али је евидентна њихова подударност у глобалним циљевима владања светом. Њихово ратовање се највише прелама преко Европе. Због тога се одбрана Европе мора водити упоредо на два колосека: (1) одбраном од американизма, обновом европске свести о властитој духовности и идентитету, и (2) одлучном одбраном од исламизације на европском тлу, превасходно јачањем националне хришћанске културе и цивилизације. Срачуната подршка Сједињених Држава исламским покретима уствари је тражење савезника у супротстављању развоју Русије, Кине и Европске уније. Покушавајући да ставе ислам под своју контролу, САД на тај начин стварају тржиште од преко милијарду и по људи, што ће им доносити велики профит и економску корист.

(14) Настављање трке у наоружању. Поновно је актуелно надметање у изради новог оружја које друга страна неће моћи контролисати. Тежиште је и даље на изради новог концепта савремених система који ће из космичког простора (са дистанце) моћи погађати сваку тачку на Земљиној кугли. Такође, развија се оружје за масовно уништавање, где сви теже да задрже право „нуклеарног минимума“ за наносење „узвратног удара“.

(15) Постојање центара моћи у савременом свету. Од када постоје државе постоји и међународна сарадња, као и сукобљавање. Истовремено је постојала пракса склапања споразума, савеза и настајања нових заједница држава. Историја међународних односа у суштини је историја међудржавног конфронтирања, различитог удруживања и савезништва. На тим основама су у историји људског рода увек постојали центри моћи, који су диктирали услове споразумевања, удруживања и савезништва. Центри моћи су међународне организације и асоцијације које су под утицајем развијених земаља и више моћних држава. Сврстане су према подручју деловања на: а) политичке међународне и регионалне организације (ОУН, ЕУ, ОЕБС, Пакт за стабилност у југоисточној Европи). б) економске центре моћи и удружења у свету (ММФ, међународна банка за обнову и развој, светска банка, банка за међународно поравнање, париски клуб, европска инвестициона банка, лондонски клуб, СТО), в) војне организације, асоцијације и савезе (НАТО, ЗЕУ, Партнерство за мир), г) неформалне центре моћи и удружења у свету (верски редови у католичкој цркви и исламској заједници, секте, масони, мафије, ротари клубови, фашистички и неофашистички покрети, билдербершка група, комитет 300, трилатерална комисија) и д) религијске, хуманитарне и културне асоцијације и удружења (католицизам, ислам, секте, папски савет за културу, ватикански уред за ширење католичанства, Хелсиншки одбор за људска права, Црвени крст и црвени полумесец, Хјумен рајтс воч, Високи комесаријат за избеглице УН, Лекарски без граница, Амнести интернационал, Комитет за заштиту новинара, Интернационална фондација новинара, Међународни савет добровољачких организација).

(16) Нова међународна подела рада у корист развијених и богатих земаља. У савременој међународној заједници моћни и богати раде оно што могу, а сиромашни и неразвијени оно што морају. Нова међународна подела рада извршена је на основама поседовања квантума моћи и у потпуној неравноправности у којој су богати још бога-тији, а сиромашни све сиромашнији. Таква међународна подела рада, посебно у обла-сти производње и техничко-технолошког напретка, све више продубљује јаз и антаго-низме између нових владара и поданика, господара и слугу и моћних и немоћних.

Положај Србије у ближем и ширем окружењу

Простор Србије представља важну међународну комуникацијску раскрсницу. Она је раскршће на споју три континента – Европе, Азије и Африке. Њен простор пресецају, тангирају или су у непосредној бизини важне међународне копнене, ваздушне и водене комуникације. Положај детерминише више чинилаца, а најзначајнији су: историјске околности настајања (државе); односи са суседним просторима (државама); однос ве-личине и облика географског простора у односу на суседне просторе; одбрамбено-за-штитна способност простора; ресурси одређеног простора; демографске особености простора; историјско наслеђе и економске перспективе развоја. Сви наведени чиниоци испољавају утицај и на положај Србије у ближем и даљем окружењу. На положај Срби-је утиче неколико компоненти: средњоевропска, дунавска, јужноевропска, балканска, средоземна и блискоисточна. Свака од наведених компоненти има своје комуникациј-ске специфичности, које битно утичу на њен положај у европском простору, а нарочито у њеним значајнијим регионима јужне Европе, Балканског полуострва и Средоземља.

(1) *Средњоевропска компонента* је једна од најзначајнијих компоненти положа-ја Србије. Она својим мањим северним делом припада и простору средње Европе⁵, а то је панонски басен. Средња Европа захвата велики простор површине 1.015.625 km², на којем живи око 170 милиона становника, са просечном густином насељености од 156 становника на km². Простору средње Европе припада осам зе-маља⁶ које имају веома развијену комуникацијску мрежу, различитих врста саобра-ћаја. Најповољније услове за развој комуникацијске мреже пружају Немачко-пољ-ска и Панонска низија. Отвори којима су повезани северни и јужни део средњое-вропског простора, и којима изводе најважнији комуникацијски правци, јесу долина Дунава, Моравска врата и Дукелски пролаз.

(2) *Дунавска компонента* представља најзначајнији речни пловни пут у просто-ру Европе, поред реке Волге. Дунав са каналом Рајна–Мајна–Дунав повезује десет европских земаља⁷, а кроз Србију је плован на целој дужини од 588 km. Дунав се јавља као гранична река између: Немачке и Аустрије, Аустрије и Словачке, Мађар-

⁵ Простор Србије северно од река Саве и Дунава, са 20%, припада средњој Европи, због чега се може рећи да је средњоевропска земља.

⁶ Простору средње Европе припадају: Немачка, Швајцарска, Аустрија, Пољска, Чешка, Словачка, Ма-ђарска и Лихтенштајн.

⁷ Подунавске земље су: Холандија, Немачка, Аустрија, Словачка, Мађарска, Србија и Црна Гора, Хр-ватска, Румунија, Бугарска и Украјина.

ске и Словачке, Србије и Хрватске, Србије и Румуније, Румуније и Бугарске и Румуније и Украјине. За Дунав је везан велики број релативно мањих речних и каналских пловних путева, што за развијеност укупног саобраћаја Европе има велики значај, јер омогућава повезивање великог броја њених мезо и микрорегиона.

Пловност река и канала у простору Србије, који се укључују у дунавски речни пловни пут износи 2161 km, од чега 920 km чине пловни канали. Велики значај имала би реализација идеје остваривања пловне везе Дунава и Солинског залива, што захтева регулацију речних корита Велике и Јужне Мораве и прокопавање канала између Јужне Мораве и Вардара. Велики значај има теретни речни саобраћај који је у сталном порасту, посебно после чишћења Дунава од последица бомбардовања мостова 1999. године. Са географског аспекта долина Дунава представља најкомпактнију природну проходну зону у простору средње и јужне Европе. Дунав има велики хидропотенцијал⁸. Долином Дунава изводе најквалитетнији железнички, путни и други комуникацијски правци. Дунавом се одвија путни и теретни речни саобраћај између Северног и Црног мора и између свих десет земаља које повезује својим током.

Бројни су елементи којима ова компонента испољава утицај на положај Србије. Најважнији су: (1) присутност Србије акваторији Северног, а преко њега и Балтичког мора и Атлантског океана, има велики економски значај, (2) присутност Србије акваторији Црног мора, а преко њега са Средоземним морем, такође, има велики економски и геостратешки значај, (3) географска и економска повезаност са подунавским земљама омогућава бољу размену роба, радне снаге и капитала са овим земљама, (4) повезаност простора Србије са простором Немачко-пољске, Панонске и Доњодунавске низије, обезбеђује излазак Србије у најразвијенија пољопривредна подручја Европе, (5) обезбеђење боље саобраћајне повезаности Србије са свим осталим деловима европског простора, (6) даје значајан допринос у производњи електричне енергије (ХЕ Ђердап I и II) и (7) доприноси бржем свеукупном развоју Србије. Са геостратешког аспекта, због могуће присутности страних трупа овим речним пловним путем, била би умањена безбедност и одбрана и повећана осетљивост њеног простора.

(3) *Јужноевропска компонента* је једна од најзначајнијих компоненти положаја Србије. Простор јужне Европе⁹ обухвата три полуострва: Пиринејско, Апенинско и Балканско. Њој припадају и делови јужноевропских држава које залазе у Алпе (Италија), у Панонску низију (Србија) и у Карпате (Румунија). Јужна Европа има површину од 1.687.136 km², са близу 190 милиона становника. Просечна густина насељености износи око 105 становника на km². Она има разведено копно, због чега не чини компактну природну целину. Овај простор заплускују воде Атлантског океана и Средоземног мора, па са њима може чинити једну географску целину. То је мање економски развијен простор од средње Европе, што се одражава на општи положај Србије. Србија има централни положај у јужној Европи. Може се закључити да је њен положај у јужној Европи веома повољан, а да има веома осетљив геостратешки положај.

⁸ У Србији и Црној Гори, заједно са Румунијом, на Дунаву су изграђене две хидроелектране (Ђердап I и II) које имају инсталсану снагу од 1.351 MW.

⁹ Јужној Европи припадају земље: Португалија, Шпанија, Италија, Србија, Црна Гора, Албанија, Грчка, Бугарска, Румунија, Андора, Гибралтар, Монако, Сан Марино, Ватикан и европски део Турске.

(4) *Балканска компонента* је веома значајна за положај Србије, јер се налази у централном делу Балканског полуострва. Њен општи положај на Балкану одређен је: величином простора; припадношћу највећег дела централног концентрацијског простора Балкана Србији (Краљево–Приштина–Скопље–Софија–Ниш); припадношћу у целини Моравске удолине; и положајем Београда као северне капије Балкана. Са становишта међународних комуникација, које испољавају утицај на њен положај, најважније комуникације које повезују Србију са непосредним и даљим окружењем су: Београд–Сегедин–Будимпешта; Београд–Зрењанин–Темишвар; Београд–Букурешт; Ниш–Софија–Истамбул; Београд–Ниш–Скопље–Солун; Приштина–Кукси–Тирана; Ужице–Горажде–Сарајево; Београд–Тузла – Бања Лука; и Београд – Сремска Митровица – Славонски Брод – Загреб. То указује да је простор Србије велико раскршће најзначајнијих комуникација на Балканском полуострву и да је повезан са свим његовим деловима.

(5) *Средоземна компонента* је значајна, јер Србија припада и простору Средоземља. Она гравитира јадранској акваторији, из које излази на све најважније поморске комуникације. Положај Србије у Средоземљу карактеришу три компоненте: јадранска, егејска и црноморска.

Јадранска компонента нема већи стратешки значај за Србију, јер су Отранска врата под контролом Италије и Албаније, а излаз у тај простор остварује се преко простора Црне Горе. Тиме се отварају велике могућности трговине са континенталним и поморским земљама европског простора и простора земаља азијског и афричког континента. Због тога ова компонента има мањи утицај на безбедност и осетљивост простора Србије и Црне Горе.

Егејска компонента је за простор Србије изгубила на значају, јер је од 1990. године измењена улога простора Македоније присуством међународних снага и снага САД. Због тога је ова компонента доста затворена, јер је некадашња блиска повезаност Моравске удолине, Вардарске удолине и Солунског залива великим делом прекинута. Међутим, посредно, на положај Србије испољавају утицај међународне комуникације које изводе преко њеног простора ка Солунском заливу и Егејском поморском пловном путу, који се укључује у Средоземни поморски пловни пут.

Црноморска компонента има смањен значај за положај Србије, због тога што је Бугарска чланица НАТО-а и што је свој географски простор ставила у функцију његових потреба. Због тога је донекле прекинута непосредна веза Моравске удолине и долине Нишаве са Софијском и Маричком котлином, а преко њих са црноморском акваторијом и простором Мале Азије и Блиског истока. Међународне комуникације које имају утицај на положај Србије у односу на ову компоненту су: Дунавски речни пловни пут; путни правац Згреб–Београд–Букурешт–Констанца; и путни правац Будимпешта–Београд–Ниш–Софија–Пловдив–Истамбул – Блиски исток. По бољшањем односа међу земљама југоисточне Европе, црноморска компонента могла би имати велики утицај на положај Србије у наредном периоду.

(6) *Блискоисточна компонента* испољава посредан утицај на положај Србије. Велике резерве једне од стратешких сировина – нафте, налазе се на простору Блиског и Средњег истока. Србију са овим простором повезују значајне међународне комуникације, које је пресецају или су у њеном непосредном окружењу. Један од најзначајнијих уздужних снопова комуникација Берлин–Беч–Будимпешта–Београд–

Ниш–Софија–Истамбул–Анкара–Багдад–Персијски залив, изводи преко њеног простора. Њиме се остварује најкраћа веза са највећим изворима нафте у свету, што има велики утицај на положај Србије, јер се у знатној мери снабдева нафтом са простора земаља Блиског истока.

Поред наведених компоненти, на положај Србије испољавају утицај бројни ваздушни коридори изнад њеног простора, бројне ПТТ, видео, информатичке, цевоводне, далеководне и друге комуникације. У непосредном окружењу Србије развијена је квалитетна мрежа савремених аеродрома¹⁰, која употпуњује повезаност њеног простора са суседним и другим територијама.

Спољашњи (екстерни) фактори

Бројни су спољашњи фактори који испољавају значајан утицај на одбрамбену способност сваке државе, па и Србије. Разматрају се у односу на многобројне стратешке, економске, политичке, географске и друге елементе. Међу стратешке елементе убрајају се: стање у непосредном и ширем окружењу; постојање значајних и осетљивих региона у Европи и регионима средње и јужне Европе; стратешке међународне комуникације; постојање кризних жаришта унутар властите територије и у непосредном и ширем окружењу; постојање и чланство у економским и другим организацијама и асоцијацијама; стање међународних односа и демографска кретања.

Међу најзначајније спољашње факторе који испољавају непосредан утицај на одбрамбену способност сваке земље, па и Србије, спадају: (1) успостављање доминације економско-технолошки развијених земаља: САД, Јапана, ЕУ, Кине и Русије, (2) очување „нуклеарног минимума“ који гарантује могућност наносења узвратног удара по противнику, (3) наметање доктрине „колективне безбедности“ засноване на војној, политичкој и економској моћи развијених земаља, (4) све већи утицај на кључна светска збивања и политичке одлуке од стране војноиндустријског комплекса и мултинационалних мегакорпорација, (5) промене у деловању ОУН и њених институција, (6) изградња униполарног света под непосредним вођством САД као „једине“ снаге која може решавати проблеме у међународној заједници, (7) поремећеност односа између великих сила при решавању кључних проблема у свету, нарочито између САД и Русије, САД и Кине, (8) присутност бројних нестабилних подручја у свету и Европи, (9) сукоб стратешких интереса на простору Србије између САД и Немачке и САД и Русије, (10) повећана дубина и остварена физичка веза јужног крила НАТО-а, (11) измењено место Србије у односу на централноевропско и јужноевропско војиште, (12) утицају ЕУ на неразвијене и земље у развоју међу којима је и Србија, (13) замена појма равнотежа снага, појмом равнотежа интереса, (14) насилно наметање демократије, људских и грађанских права од стране западних развијених земаља према властитом виђењу, (15) промењено место и улога Србије на Балкану и југоисточној Европи, (16) стратешко окружење простора Србије чланицама ЕУ и НАТО и (17) постојање бројних неуралгичних подручја у јужној Европи, Средоземљу и Балканском полуострву.

¹⁰ Најзначајнији савремени аеродроми у непосредном суседству Србије су: Минхенски, Бечки, Будимпештански, Загребачки, Букурешки, Скопски, Атински, Римски, Тирански, Истамбулски и други.

Унутрашњи (интерни) фактори

Унутрашњи фактори који испољавају пресудан утицај на одбрамбену способност сваке земље, па и Србије, бројни су и разноврсни. Они проистичу из унутрашњег стања у свим областима живота једне земље. Међу најзначајније унутрашње факторе спадају: (1) припадност Републике Србије земљама у транзицији, (2) промене у положају Србије у међународној заједници, (3) промене у економском положају Србије у непосредном окружењу, (4) промене у изградњи властитих оружаних снага и система одбране, (5) изградња тржишне привреде и капитал односа у земљи, (6) трансформација својинских односа на бази приватне својине, (7) изградња и развој парламентарног система и нових друштвених односа, (8) неповољна економска кретања у Србији а нарочито опадање производње, (9) изградња Србије на новим основама као модерног друштва и (10) постојање неуралгичних подручја на простору Србије. Унутрашњи фактори сврстани су у четири основне групе: географске, политичке, економске, и војне.

Географски фактори

На одбрамбену способност сваке земље, па и Србије, утиче велики број географских фактора, а најзначајнији су: (1) повезаност простора Србије са најзначајнијим концентрацијским просторијама у Европи, јужној Европи и на Балкану, (2) могућност концентрације главних снага и преношење потенцијалних ратних дејства на југ Европе где је централни наш простор, (3) концентрација највећих привредних нарочито производних капацитета у централним и западним деловима Европе, (4) могућност дејства на простор Србије са почетних рејона размештаја у евентуалној агресији, (5) постојање већих неуралгичних простора на тлу Европе међу којима је и наш простор, (6) издвајање више стратегијских праваца у јужној Европи, а који укључују и наш простор, (7) успостава централног стратегијског моста између Европе и Африке води преко нашег простора и (8) прелазак многобројних ваздушних коридора преко нашег простора.

Политички фактори

Политички фактори као неоружани испољавају велики утицај на одбрамбену способност и угрожавање безбедности земље, а најзначајнији су: (1) осуда земље од стране међународних организација и институција због различитих ставова и ставова, (2) суспензија или прекид дипломатских и других односа, (3) искључивање из међународних организација, асоцијација и институција, (4) постављање различитих захтева и ултиматума, (5) постављање захтева за промену устава, (6) захтеви за промену власти на нивоу државе, (7) отворен утицај на политички живот земље, (8) непосредни и отворени утицаји на избор шефа државе, (9) изазивање или активирање кризних жаришта и (10) подстрекавање тероризма.

Економски фактори

Економски фактори као неоружани испољавају велики утицај на одбрамбену способност сваке државе, па и Србије, а нарочито на оружану силу и њену величину. Најзначајнији фактори у области економске сфере су: (1) економске мере ограничења спољнотрговинске размене (увођење и повећање царина, увођење робних листа, увођење увозно-извозних дозвола), забрана извоза роба и капитала – ембарго и забрана увоза – бојкот, (2) економске мере ради придобијања савезника (повољни кредити, продаја оружја, трговинске олакшице и повлашћеност), (3) економска помоћ у виду давања бесповратне помоћи и кредита и (4) трансфер технологије из индустријски развијених у недовољно развијене земље.

Војни фактори

Војни фактори су бројни и непосредно испољавају утицај на одбрамбену способност сваке земље, па и Србије, а најзначајнији су: (1) стварање, под притиском, војно-политичких организација и савеза и чланство у њима, (2) константно спровођење обавештајне делатности и операција на тлу других земаља, (3) настављање трке у наоружању, (4) успостављање нових војних база, (5) наметнуто стационирање дела оружаных снага на територији других, већином малих земаља, (6) претње и застрашивање војном силом, (7) извођење војних вежби и маневара у близини границе или на територији других земаља, (8) организовање и подршка извођењу блокада, војних удара и пучева у „непослушним” земљама, (9) давање војне помоћи у ратној техници, (10) помоћ у трансформацији оружане силе према својим интересима, (11) слање војних инструктора и саветника у друге земље, (12) груписање снага у пограничним рејонима, (13) вршење делимичне мобилизације, (14) демонстрација силе у различитим ситуацијама и (15) пружање заштите помоћу наметнутих уговора о одбрани и сарадњи.

Бројни су услови развоја одбрамбене способности земаља у савременој међународној заједници¹¹, а најзначајнији су: (1) традиционални концепти безбедности и одбране постали су преуски у процесима глобализације, (2) националне државе своју безбедност не могу више градити само на националним интересима већ у оквиру регионалних и глобалних интереса и вредности, (3) промене у међународним односима намећу потребу уобличавања нових стратегија безбедности и одбране које ће, поред националне, обухватити регионалну и глобалну безбедност и одбрану, (4) тежња ка изградњи заједничке безбедности и одбране заснованих на сарадњи и поверењу, превазилажењем постојећих противуречности, сукоба и неслагања, (5) брисање границе између конфликтних подручја због терористичких претњи и могуће употребе оружја за масовно уништавање, због чега ниједна земља у свету није потпуно сигурна, (6) у евроатланској зони су у току процеси интеграције и регионализације уз очување националне безбедности и одбране, (7) стабилизовање мира и безбедности у свету на основама промена карактера НАТО-а и интеграционих процеса, (8) постојећи кључни фактори европске безбедности и одбране су ОЕБС, ЕУ са војном компонентом, НАТО, и Програм партнерство за мир, (9) смањена је могућност директне претње или агресије јер

¹¹ Симић, Д., Поредак света, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1999.

највећи број земаља света тежи истим цивилизацијским вредностима и интеграцијама, (10) смањење буџета за одбрану изузев код великих сила и (11) тренд смањења ефектива и бројности састава у елементима подсистема: војсци, полицији, безбедоносним службама и снагама цивилне одбране и цивилне заштите.

Демографски фактори

У оквиру демографског фактора на одбрамбену способност Србије утичу сва квантитативна и квалитативна својства становништва, међу којима су најзначајнија: број, густина насељености, територијални распоред, старосна и полна структура, етничка структура, квалификациона структура, активно становништво, миграције становништва, број домаћинства и чланова домаћинства и природно кретање становништва.

Кретање броја становника

На одбрамбену способност Србије утиче кретање броја становника. То се може сагледати кроз праћење резултата пописа становништва у периоду после Другог светског рата. Потребно је анализирати три преломна периода 1948–2011. године.

Табела 1 – Кретање броја становника Србије после Другог светског рата

Пописи	Број становника	Пораст – опадање
1948.	6.527.583	
1953.	6.978.119	450.536 – 6,02%
1961.	7.641.962	663.843 – 9,51%
1971.	8.446.726	804.764 – 10,53%
1981.	9.313.686	866.960 – 10,26%
1991.	7.822.795	Без КиМ
2002.	7.498.001	- 324.794 – 4,33%
2011.	7.186.862	- 311.139 – 4,33%

(Извор: Резултати пописа становништва Србије 1948–2011. године)

Из табеле се може закључити да је становништво Србије, за период од 1948. године до 1981. године (33 године), порасло за 2.786.103 или за 42,68%, што не задовољава критеријуме удвостручења и репродуктивне способности становништва. Од 1991. године до 2011. године (20 година), опало за 635.933 или за 8,85%, што је не задовољава основне критеријуме репродуктивне способности њеног становништва. Види се да за период од 63 године становништво Србије није удвостручено. Сматра се да су сви периоди удвостручавања изнад 40 година, а ту спада и Србија, неповољни и не задовољавају основне критеријуме пораста и репродуктивне способности њеног становништва. На све то изражен је и неповољан тренд опадања броја становника Србије у периоду 1991–2011. године за 9,95%. Највеће опадање у овом периоду забележено је у централном делу Србије, а нешто мање у Војводини. Тренд опадања броја становника негативно ће се одразити на мобилизацијско напрезање и контингенте оружане силе, што за последицу има смањење одбрамбене способности Србије.

Густина насељености

Густина насељености простора Србије испољава утицај на њену одбрамбену способност. Она указује на равномерност распореда људских потенцијала. Утиче кроз три основна елемента: просечну густину насељености по km^2 ; територијални распоред становништва и вертикалну насељеност. Просечна густина насељености Србије, према попису из 2011. године, износи $103,71 \text{ st/km}^2$ и спада у средње насељене земље. Густина насељености централног дела Србије износи $93,89 \text{ st/km}^2$, у Војводини $89,83 \text{ st/km}^2$ и Косову и Метохији $181,16 \text{ st/km}^2$. Све суседне земље имају мању густину насељености. Просечна густина насељености, ако је већа, позитивно утиче на извршавање многобројних задатака у припреми земље за одбрану, а посебно успешно спровођење припрема мобилизације и одбране територије. Тамо где је већа густина насељености лакше је извршити мобилизацију, већи су људски потенцијали на мањем простору, лакше је формирати ратну јединицу, лакши је допун потребних средстава за опремање јединице и друго. Где је мања густина насељености све ове радње су отежане, чиме се умањује ефикасност одбрамбеног система у почетном периоду ванредних и ратних ситуација, јер он мора у што краћем периоду да заживи. Ту смо у предности у односу на све суседне земље.

Територијални распоред становништва

Територијални распоред становништва у простору Србије је неравномеран и због тога утиче на више радњи и поступака везаних за њену одбрамбену способност. Највећа концентрација становништва у Србији је у простору Косова и Метохије, где је насељеност $181,16 \text{ st/km}^2$, у Шумадији где је насељеност већа од 150 st/km^2 , у Моравској удолини где је насељеност 141 st/km^2 и, наравно, у другим пространјим долинама река као што је Западно поморавље, Посавина и Топлица. Поред тога, територијални распоред становништва у односу на северну и јужну половину земље износи (50,50% простора) $59,5 : 40,5\%$, а у односу на источну и западну половину земље $56 : 44\%$. Када се разматра простор Србије као целина, територијални распоред становништва је релативно повољан: 56,55% централни део; 21,02% Војводина; и 22,43% Косово и Метохија. У оквиру територијалног распореда, простори са већом густином насељености имају: већу осетљивост на дејства из ваздушног простора; могу да трпе веће губитке применом убојних средстава са дистанце или класичним убојним средствима; и већа су материјална разарања и губици. Територијални распоред је релативно променљива категорија у било којим условима, јер је зависан од осталих географских фактора, а нарочито од вертикалне рашчлањености рељефа. Познато је да су насељенији низијски делови простора Србије, па је у њима и много већа густина насељености. Ти простори угроженији су у свим варијантама агресије. Због тога територијални распоред има још већи утицај на извршавање одбрамбених задатака и одбрамбену способност Србије.

Верикална насељеност становништва Србије изражена је у већим градским насељима, нарочито у Београду, Новом Саду, Крагујевцу, Нишу, Лесковцу, Ужицу и другим. У Београду густина насељености (вертикална) условљена је вертикалном урбанизацијом и износи $479,28 \text{ st/km}^2$, у Новом Саду 327 st/km^2 , Нишу 318 st/km^2 ,

Крагујевцу 301 st/km² и тако даље. Оваква густина насељености веома је неповољна са становишта одбране, јер је на мањем простору, поред становништва, концентрисано много других објеката оперативног и стратегијског значаја, чије би уништавање проузроковало бројне последице по систем руковођења, веза и других функција у систему одбране. У свим дејствима становништво би трпело велике губитке. Историјска прошлост Београда указује на то какве су последице примене убојних средстава у великим градовима. Свакако да то има непосредног утицаја на даљи ток одбране земље и њену укупну одбрамбену способност.

Старосна структура становништва

Старосна структура становништва је један од демографских елемената који утиче на одбрамбену способност Србије. Она представља квалитативно обележје становништва. Испољава непосредан утицај на одбрамбену способност Србије преко учешћа старосних група у извршавању одбрамбених задатака. Према подацима из 2011. године, без становништва Косова и Метохије, старосна структура може се видети у табели 2.

Табела 2 – Старосна структура становништва Србије у 2011. години

Старосне групе	Број	%
0 – 19	1.427.272	19,86
20 – 39	1.910.323	26,58
40 – 59	2.070.537	28,81
60 – 75	1.222.000	17,00
Преко 75	556.730	7,75

(Извор: Резултати пописа становништва Србије из 2011. године)

Из табеле се види да је за одбрану најспособније становништво од 20 до 59 година, што чини 55,39% од укупног становништва Србије, и веома је повољно. Друго, неповољан је тренд опадања младог становништва до 29 година: у 2002. години оно је чинило 41,78%, а у 2011. години 32,66% укупног становништва. На тај начин осетно се смањује база развојног контингента осталих старосних група становништва и непосредно утиче на опадање броја одбрамбено способног становништва. Поред тога, умањује се и база биолошки репродуктивно најспособнијег становништва. Последице опадања бројности ове старосне групе одражавају се и на све остале старосне групе. На другој страни, док опада проценат младог становништва, расте проценат старог становништва преко 60 година: у 2002. години било је 17,8%, а у 2011. години 24,75%. Истовремено, повећава се старосна група преко 75 година са 5,88% у 2002. години на 7,75% у 2011. години. Овакав тренд кретања становништва по старосној доби указује на тенденцију константног повећања одбрамбено неангажованог становништва, што има за последицу директно умањење одбрамбене способности Србије.

Треба навести још неке аргументе који говоре колико старосна структура становништва утиче на одбрамбену способност Србије. Просечна старост становништва се, предузимањем првенствено превентивних мера здравствене заштите и

побољшањем општих услова живљења становништва, после Другог светског рата стално повећава. Она је у 2002. године износила 36,8 година, а у 2011. години 42,2 године (повећање за 14,67%). То је према свим критеријумима велико повећање просечне старости. Истовремено, повећала се и очекивана просечна дужина живота оба пола становништва: у 2002. години била 71,8 година (м – 68,9, ж – 74,7) а у 2011. години 73,0 (м – 69,8, ж – 76,2). Сви наведени аргументи указују на тренд старења становништва Србије, по којем се она у Европи сврстава у земље са најстаријим становништвом. Такав тренд ће све више доводити до смањења одбрамбено наспособнијих старосних група (20–59) и непосредно утицати на остале елементе одбрамбене способности Србије.

Етничка структура становништва

Етничка структура становништва има посебан утицај на одбрамбену способност Србије. Према подацима пописа из 2011. године она је изгледала као у табели 3.

Табела 3 – Етничка структура становништва Србије у 2011. години

Етничка припадност	Број	%
Срби	5.988.150	83,32
Албанци	5.809 (н.и)	0,08
Мађари	253.899	3,53
Бошњаци	145.278	2,02
Роми	147.604	2,05
Црногорци	38.527	0,54
Југословени	23.303	0,32
Хрвати	57.900	0,81
Словаци	52.750	0,73
Власи	35.330	0,49
Румуни	29.332	0,41
Македонци	22.755	0,32
Бугари	18.543	0,26
Буњевци	16.706	0,23
Муслимани	22.301	0,31
Русини	14.246	0,20
Украјинци	4.903	0,07
Горанци	7.767	0,11
Словенци	3.033	0,04
Немци	4.064	0,06
Руси	3.247	0,05
Остали	17.558	0,24
Неизјашњени	160.346	2,23
Регионална припадност	30.771	0,43
Непознато	81.740	1,14

(Извор: Резултати пописа становништва Србије из 2011. године)

Видљиво је да је етничка структура становништва Србије веома сложена и да је чини један народ – Срби који има апсолутну већину са 83,32% и још 20 националних мањина. Повећан је проценат учешћа Срба у укупном становништву Србије. У Србији има укупно 190 општина, у централном делу Србије 116, Војводини 45 и Косову и Метохији 29. Без Косова и Метохије има 161 општина. Од укупног броја општина у 185 апсолутну већину имају припадници једне етничке заједнице, а у 5 релативну већину. Срби имају апсолутну већину у 151 општини, Албанци у 26 општина, Мађари у 7 општина, Бошњаци и Муслимани у 3 општине, Бугари у 2 општине и Словаци у 1 општини. Поред тога, на простору суседних земаља 2011. године живело је 2.117.000 становника српске етничке припадности. Процењује се да у свету данас живи преко 15 милиона Срба. То је слика етничке структуре Срба у Србији и ван Србије.

Мултиетнички простор какав је Србија, са 16,68% несрпског становништва представља темељ мултикултуралности и развоја савременог грађанског друштва. У науци и пракси је познато да уважавање и испољавање своје етничке припадности на основама међуетничког разумевања и поштовања других не утиче штетно на хомогеност и стабилан етнички развој сваког друштва и државе, па и Србије. Међутим, ако се пренаглашава и истиче своја етничка припадност на рачун других етничких група, онда то добија форму национализма и најтежег облика шовинизма. Такве тенденције утичу на стабилност и кохезију друштва и значајно нарушавају међуетничке односе. Ако су такве тенденције у међусобној вези са одређеним сепаратистичким, територијалним и другим тежњама, онда су таква друштва нестабилна и веома осетљива са етничког становишта. Таква стања често ескалирају у међуетничке сукобе. Безбедност таквих друштава је угрожена.

Србија спада у групу земаља чији су безбедност, суверенитет и територијална целовитост угрожени, деловањем албанских националиста и сепаратиста на Косову и Метохији. Једнострано проглашење независности Косова и Метохије од стране албанских сепаратиста додатно усложњава безбедност, одбрану и угрожава највише вредности државе Србије. Због тога ће овај простор и у будућности представљати најакутнији неуралгични простор Србије. Данас појединим националним мањинама које живе у Србији њихове матичне земље дају отворену подршку у остваривању националистичких и сепаратистичких хтења. Такву подршку пружају: Албанија, Мађарска, БиХ (муслиманско-хрватска федерација), Турска и исламске земље, Бугарска и Румунија која својата влашку етничку заједницу. Поред отворене подршке, ове земље, јавно или тајно, подстичу припаднике своје етничке припадности да не извршавају војну, материјалну или радну обавезу, баш у периодима ванредних и ратних стања у којима је била или може бити Србија. Већина ових земаља испољава и територијалне претензије према Србији. То је отворено мешање у унутрашње ствари суверене Србије и нарушавање њене самосталности и стабилности.

Са етничког становишта оваква деловања непосредно угрожавају безбедност и чине веома осетљивим простор Србије у непосредном и ширем окружењу, посебно у региону Балкана, југоисточне и јужне Европе. На овај начин је веома усложњена, па и угрожена одбрамбена способност Србије, јер у извршавању задатака њене одбране не учествује један део припадника етничких заједница које иначе живе на њеном простору. То намеће повећано напрезање и развлачење снага одбране највећим делом састављених од српске етничке заједнице, што ће се посебно усложнити у наредном периоду.

Квалификациона (образовна) структура становништва

Квалификациона (образовна) структура становништва указује на то да у Србији постоји велики образовни потенцијал становништва који гарантује њен стабилан развој. Међутим, према подацима из 2011. године, у Србији има још увек 13,68% неписменог становништва (до незавршене основне школе). Према подацима из исте године, са основним образовањем било је 20,76%, са средњим 48,93%; вишим 5,65% и високом 10,59% становника. То значи да у Србији има 65,17% становништва, већином младог, које се образује од нивоа средњег до високог степена. Према овим подацима налазимо се у самом врху образованог становништва у Европи и свету, што има за последицу уважавање наших диплома и стручњака у свим деловима света. Свакако, што је образовни ниво већи, то ће и становништво бити способније у извршавању задатака одбране, а одбрамбена способност биће на већем нивоу и обратно.

Миграције становништва

Миграције становништва утичу на одбрамбену способност Србије кроз више елемената. Најважнији су: трајно исељавање у друге земље; привремено исељавање ради запошљавања ван територије Србије; међурегионално кретање становништва унутар Србије; сезонско кретање становништва; планско пресељавање становништва; присилно пресељавање становништва и дневно кретање становништва. Свака од наведених врста миграција, са свог аспекта, испољава утицај на одбрану територије и одбрамбену способност Србије.

Према подацима из 2011. године, аутохтоно (староседелачко) становништво у Србији чини 54,96%, а досељено по разним основама у Србију 45,04%. У међупописном периоду 2002–2011. година у Србију је досељено 463.642, а исељено 278.112 становника. То значи да је у Србији остало да живи 185.530 становника којима у кратком периоду треба обезбедити минималне услове живљења, што повећава напрезање државе у свим областима. Највећи број досељених је из бивших република СФРЈ и иностранства. Највећи број досељеника није уредно евидентиран и није укључен у мирнодопски нити ратни контингент оружане силе Србије, што говори да није укључен у извршавање задатака одбране земље. Привремено исељавање подразумева одлазак на привремени рад у иностранство, које остаје на евиденцији за ратни контингент. Последице одласка тог становништва су бројне: прво, то је одбрамбено и радно најспособнији део становништва у односу на старосну доб (25–45 година); друго, тај контингент се у кризним периодима тешко доводи у земљу и укључује у одбрамбене формације и, треће, у кризним периодима долази до затварања граница између држава, па је још теже имати то становништво у ратном контингенту.

Према подацима из 2002. године, на привремени рад у иностранство из Србије је отишло 418.567 лица (централног дела 283.492 и Војводине 135.075). Наравно да такво стање непосредно утиче на умањење одбрамбене способности Србије, јер то становништво формално имамо, а фактички немамо у мирнодопском нити у ратном контингенту оружане силе Србије. Међурегионално, сезонско и дневно пресељавање –кретање становништва ствара велике проблеме око њиховог евидентирања по специјалностима, обавештавања и довођења на различите облике обуча-

вања и увежбавања и спровођење мобилизације. Један број становника, највећим делом припадника српске етничке заједнице, под притиском или претњама још увек се исељава из бивших република СФРЈ и са простора Косова и Метохије. Присилне миграције становништва имају специфичан утицај на одбрамбену способност Србије, јер су се одвијале и одвијају у времену нетолеранције и сепаратизма. Највећи број досељених је из бивших република СФРЈ и из иностранства.

Број домаћинстава и број чланова домаћинства

На одбрамбену способност Србије утиче повећање броја домаћинстава и смањење броја чланова домаћинства. Према подацима из 2011. године, у Србији је било 2.487.886 домаћинстава. У односу на 2002. годину тај број је смањен за 5,10% (2.614.847). Истовремено опада број чланова домаћинства, када је било просечно 2,88 чланова домаћинства, што у односу на 2002. годину (3,30) представља смањење за 14,58%. Наведени подаци указују на то да се смањењем броја домаћинстава и броја чланова домаћинства смањује број становника, а тиме се смањују одбрамбени контингенти, мирнодопски и ратни, чиме опада и одбрамбена способност Србије. Данас млади теже ранијем осамостаљењу него у претходним периодима, али унутрашњи економски проблеми им не дозвољавају право-ремено запослење и стварање бројнијих породица. Све то намеће више обавеза држави, породици и појединцу и усложњава одбрамбену способност Србије, јер је породица увек била база свих контингената оружане силе.

Структура становништва према активности

Структура становништва према активности има утицаја на одбрамбену способност Србије. Све три категорије становништва према активности доживеле су промене. У 2002. години активно становништво чинило је 44,35%, док је у 2011. години чинило 41,34% укупног становништва, што представља његово опадање за 7,28%. Истовремено расте учешће лица са личним примањима са 11,77% у 2002. години на 14,78% у 2011. години. Највећи пораст, што је и најнеповољније, бележи издржавано становништво са 58,38% у 2002. години на 60,12% у 2011. години. Опадање активног и нагли пораст издржаваног становништва, непосредно утичу на промену радно и одбрамбено најспособнијег контингента становништва Србије. Такве промене потврђују раније исказани став да становништво Србије стари и да се смањује његова репродуктивна способност. Наведене промене имају трајнији карактер, а остављају трајне последице на одбрамбену способност Србије.

Природно кретање становништва

Највећи утицај на одбрамбену способност Србије има константно опадање природног прираштаја становништва. У 2002. години природни прираштај у Србији износио је 1,40‰: у централном делу Србије – 2,1‰ и Војводини – 4,2‰. Од 25 округа (без простора КиМ-а) у Србији 22 имају негативан природни прираштај. Изражено је опадање наталитета: са 12,20‰ 2002. године на 11,40‰. У истим периодима смртност расте, са 10,90‰

2002. године на 14,40‰ у 2011. години. Веома је значајно истаћи да је у Србији још увек велика смртност одојчади (прве четири недеље по рођењу), чак 23,20‰ у 2011. години. Такође, порасла је смртност у несретним случајевима (природне катастрофе, саобраћајни удеси, суицид) са 2.273 у 2002. године на 3.116 у 2011. години, где предњаче суициди (1.327). Може се закључити да је природни прираштај становништва Србије веома неповољан, а оставља изразито неповољне последице по њену одбрамбену способност.

Као основни узроци опадања природног прираштаја становништва Србије истичу се: опадање стопе наталитета – рађања; раст стопе морталитета – смртности; промене у старосној структури становништва; низак ниво фертилитета (родности жене); стопа склопљених и разведених бракова; повећано просторно-механичко кретање становништва – миграције; становништво на привременом раду у иностранству; промене у социјалној структури становништва; неповољни општи услови живљења са ниским стандардом; опадање превентивномедицинских мера заштите становништва; одржавање традиције рађања једног детета како се не би делило имање; историјско наслеђе и недовољна брига друштвене заједнице за појаву биолошке регресије становништва.

Последице опадања природног прираштаја становништва Србије су: успоравање раста и опадање броја становника; улазак становништва у интензиван процес демографског старења; незадовољавање критеријума прости репродукције становништва у скоро свим општинама изузев Косова и Метохије; евидентна могућност промене националне структуре становништва у корист становништва националних мањина; опадање бројности регрутног, мирнодопског и ратног контингента оружане силе Србије; опадање квоте обрађених пољопривредних површина нарочито у приватном сектору; смањење степена активности становништва због процеса старења и знатно опадање одбрамбене способности Србије.

Наведени елементи демографског фактора могли би у скорој будућности довести до промене националне структуре становништва Србије. Ако би се наставио садашњи тренд ниског природног прираштаја српског и високог природног прираштаја албанског и бошњачко-муслиманског становништва, може се очекивати, половином 21. века, да Срби у Србији неће имати апсолутну већину. Наиме, када би они бројали око 5,5 милиона, Албанци око 5 до 5,5 милиона и Бошњаци и Муслимани око 1,5 до 2,5 милиона то би довело до апсолутне већине албанског и бошњачко-муслиманског становништва у држави српског народа. Као последица таквог стања неминовно би дошло до постепене асимилације и нестајања Срба са простора сопствене државе и губљења и других особености српског народа.

Многи демографи социолози сматрају да је потребно енергично лечење српског народа од самоубилачког, хазардског синдрома биолошке регресије и одумирања. Рађање најчешће само једног детета, поред ратова и вековног погрома над српским народом, спада у најзначајније узроке његове могуће биолошке смрти. Све је то данас обогаћено неумољивом статистиком да на једно рађање долазе два абортуса. Звучи песимистички, али није далеко од истине да Срби могу доживети судбину народа који су раније живели на овим просторима а нестали су. Процене засноване на тренду садашњег природног прираштаја становништва Србије указују да би за 100–150 година на просторима Балкана могле да остану само енклаве Срба, чији ће потомци бити расути по свету. Све то указује да је Србији, поред других, најпотребнија хитна биолошка револуција, која ће осигурати потребну репродуктивну способност становништва и тиме подићи на виши ниво њену одбрамбену способност.

Критеријуми за одређивање обима (величине) оружане силе у свету и у Србији

У међународној заједници прихваћена су три основна критеријума по којима се одређује или прорачунава обим (величина) оружане силе сваке земље, а то су: (1) величина територије; (2) величина мобилизацијског напрезања становништва и (3) груписање оружане силе према издвојеним стратегијским правцима. Њих непосредно условљава економска способност земље. Сваки од наведених критеријума има своје специфичности које се примењују, зависно других наведених фактора и од услова у којима се примењују у свим земљама у међународној заједници. На основу тих критеријума сагледаће се сви демографски утицаји на одбрамбену способност Србије.

Критеријум величине територије

Критеријум одређивања обима (величине) оружане силе у зависности од величине територије прихватио је велики број држава. Он даје реалну основу за издвајање броја становника у састав оружане силе у миру и рату, како би функција заштите и одбране националне територије у свим условима била у потпуности реализована. Да би се формирала оружана сила, према овом критеријуму, неопходно је узети у обзир најзначајније географске елементе националне територије, међу којима су: (1) величина територије (km^2); (2) број становника потребних за одбрану (на km^2); и (3) територијални распоред становништва по регионима или географским целинама. Величина територије разматра се у квантитативном и у квалитативном смислу, што захтева анализу најзначајнијих карактеристика неких географских чинилаца, међу којима су рељеф, геолошка и перолошка структура тла и хидрографске одлике. Посебно са становишта рељефа, неопходно је сагледати којим облицима је представљена национална територија, јер су захтеви различити за низијско и брдско, а другачији за планинско земљиште. Геолошка структура је веома значајна, јер ће у највећој мери одредити структуру снага оружане силе, издвојити одређене специјалне снаге, нарочито са становишта уређења територије за потребе одбране и могућности вођења одбрамбеног рата. За овај критеријум је значајно да ли је развијена и у којој мери хидрографска мрежа, у ком делу земље, да ли у низијском или планинском и да ли територија излази на акваторију. То ће у највећој мери утицати на структуру по видовима оружаних снага.

При одређивању мирнодопског и ратног контингента оружане силе, данас је у свету прихваћен критеријум да је ради успешне одбране националне територије потребан распоред, за мирнодопски део 0,5 (у извесним случајевима 1), а за ратни 5 (у кризним и ратним периодима повећава се и на 20 и више) становника на 1 km^2 . Познато је да површина Републике Србије (величина територије) износи 88.363 km^2 , од чега централни део Србије 55.970 km^2 , АП Војводина 21.506 km^2 и АП Косово и Метохија 10.887 km^2 . Према прихваћеној класификацији, територија Србије спада у просторе мале величине (до 200.000 km^2). Према овом критеријуму Република Ср-

бија имала би величину своје оружане силе: (1) за мирнодопски део 44.182 припадника ($0,5 \text{ st/km}^2$), и (2) за ратни део 441.815 припадника (5 st/km^2). При формирању оружане силе, према овом критеријуму, морају се узети у обзир наведене географске специфичности територије Србије. Познато је и прихваћено у свету да код овог критеријума, за део територије представљен низијским земљиштем, повећава број становника по km^2 за одбрану такве територије за мирнодопски 10%, а за ратни контингент 30% оружане силе. Имајући у виду да Србија има 34.612 km^2 (39,17%) низијског простора (до 200 м н.в.), то значи да укупан мирнодопски контингент треба повећати за 3.461 припадника, а ратни контингент за 10.383 припадника. Узимајући у обзир ову специфичност, укупан мирнодопски контингент оружане силе Србије износио би 47.643, а ратни 45.2199 припадника.

У данашњим условима територија Републике Србије, са становишта одбране, разматра се без простора Косова и Метохије, те њена површина износи 77.476 km^2 . То значи да би мирнодопски контингент оружане силе износио 38.738, а ратни 387.380 припадника. Према специфичностима повећања оружане силе за низијски простор, укупан мирнодопски контингент оружане силе Србије износио би 42.199, а ратни 397.763 припадника. У обе варијанте, на планинском земљишту, потребно је мање груписање становништва по km^2 , и оно би одговарало полазним параметрима и за мирнодопски и за ратни контингент оружане силе. То би, у оба случаја, била реална величина оружане силе која би у мирнодопском периоду обезбеђивала заштиту територије у свим условима и одбрану у периоду криза и евентуалног рата. Без обзира на тренутно тешко економско стање, држава Србија мора повећаним напорима обезбедити довољно јаку оружану силу, како би у свим условима одбранила своје највише вредности.

Критеријум величине мобилизацијског напрезања становништва

Овај критеријум одређивања обима (величине) оружане силе у зависности од величине мобилизацијског напрезања становништва прихваћен је у бројним земљама у свету. Он у великој мери зависи од квантитативних и квалитативних својстава становништва. Свако од наведених својстава својим специфичностима значајно утиче на одбрамбену способност Србије. Познато је да становништво битно утиче на одбрамбену способност сваке земље, па и Србије. Оно је у међузависности са бројним другим факторима који утичу на одбрамбену способност, а најзначајнији су: међународни; друштвено-политички; геостратешки; социо-економски; конфесионални; културолошки; војни и други. У политичком и информацијском жаргону становништво се често назива популација, што са географског, историјског и лексикографског аспекта нема утемељење.

У односу на број становника одређује се величина мобилизацијског напрезања становништва, које за мирнодопски састав оружане силе, према светским стандардима, износи до 0,5–1%, а ратни састав 5–10% укупног становништва. Већина земаља узима 0,5% за мирнодопски и 5% за ратни контингент (у радикалним варијан-

тама агресије на нашу земљу ратни састав може достићи и више од 30% мобилизацијског напрезања становништва). Такве стандарде прихватила је и Србија. Имајући у виду да се албанско становништво Косова и Метохије није одазивало пописима од 1991. године и да није учествовало у одбрани територије Републике Србије, није могуће применити овај критеријум у одређивању обима (величине) оружане силе, већ само за остали део територије (централни део и АП Војводина). У свим стратешким разматрањима, нарочито одбрамбеним, без обзира на пређашњу чињеницу, простор Косова и Метохије мора остати саставни део територије Србије.

Према резултатима пописа из 2011. године, у Србији је живело (без простора Косова и Метохије, у даљем тексту КиМ) 7.186.862 становника. Од укупног броја живело је: у централном делу Србије 5.255.053 (73,12%) и у Војводини 1.931.809 (26,88%). Ако се број становника Србије упореди са бројем становника у свету и ширем и ближем окружењу, то изгледа овако: (1) у односу на светско становништво, становништво Србије чини 0,18%, (2) у односу на становништво Европе, становништво Србије чини 1,22%, (3) у односу на становништво Балкана (11), становништво Србије чини 8,82%, и (4) у односу на становништво суседних земаља, становништво Србије чини 12,46% (57.698.284). Према наведеном броју становника мирнодопски контингент оружане силе, од 0,5% мобилизацијског напрезања, износио би 35.943, а ратни 359.343 припадника.

Утицај бројности становништва Србије на њену одбрамбену способност не може се разматрати без полне структуре становништва. При разматрању обима оружане силе према овом критеријуму мора се узети у обзир да базу оружане силе у Србији чини мушко становништво, а да женско становништво више учествује у структурама логистике у ратном контингенту. Према попису из 2011. године мушко становништво је бројало 3.499.176 лица, што значи да би се код овог критеријума морало применити мобилизацијско напрезање од 1%, што би за мирнодопски контингент износило 34.991, а за ратни 10%, односно 349.917 припадника.

Ако би се контингенти оружане силе односили само на мушки део становништва, са основним мобилизацијским напрезањем (0,5% и 5%), онда би мирнодопски контингент износио 17.496, а ратни 174.959 припадника. То је неприхватљиво, јер се оваквим обимом оружане силе не може заштитити нити одбранити територија Србије и њене највише вредности, јер није задовољен ниједан прихваћени критеријум одређивања обима (величине) оружане силе, а који су данас прихваћени у свету. Познато је да приближно овакве контингенте заговарају НАТО, САД и ЕУ у даљој трансформацији ВС, али према својим интересима и циљевима „гурања“ Србије у НАТО. То, у суштини, представља дерогирање оружане силе Србије и њене одбрамбене способности. На садашњи обим (величину) мирнодопског контингента оружане силе од 28.000 припадника у великој мери утицале су САД, НАТО и земље ЕУ, кроз тобоже „реалну“ трансформацију Војске Србије која чини окосницу мирнодопског контингента. Сви параметри указују на то да простор Србије величине 88.363 km² (77.476 km² без КиМ), са овим контингентима, не би могао бити успешно брањен. Због тога би било неопходно мобилизацијско напрезање становништва за мирнодопски контингент подићи на 1%, а ратни 10% укупног становништва. Они би одговарали бројности у претходном прорачуну, а омогућавали би успешну заштиту територије у миру и њену одбрану у рату.

Критеријум груписања оружане силе према издвојеним стратегијским правцима

Критеријум груписања оружане силе према издвојеним стратегијским правцима је, такође, прихваћен од једног дела земаља у свету и чини основу одређивања обима (величине) оружане силе. Присутно је да се он користи у комбинацији са једним од претходна два критеријума, под условом да то омогућавају остали наведени фактори. У Србији овај критеријум може бити једна од могућности прорачуна обима оружане силе, тежишно војске у наредном периоду. Трансформација система одбране као целине захтева да се изврши прецизна стратегијска процена свих елемената на њеном простору, са тежиштем на стратегијским правцима и објектима. То раде све земље у свету или, за њихове потребе, колективне организације и савези чији су оне чланице.

При успостављању овог критеријума мора се узимати у разматрање величина територије Србије, која износи 88.363 km², а без простора КиМ 77.476 km². На процену стратегијских елемената простора Србије највећи утицај испољавају карактеристике рељефа, број и територијални распоред становништва. На основу њих и других карактеристика простора доста поуздано се могу издвојити најзначајнији стратегијски елементи. То су:

- војишта: северно и јужно;
- стратегијски рејони: северни, јужни, шири рејон Београда, простор Баната и Бачке, шири рејон нишко-лесковачке котлине, простор КиМ-а, шири рејон долине Западне Мораве и шири рејон источне Србије;
- стратегијски правци: панонско-шумадијски, славонско-војвођански, дринско-великоморавски, вардарско-моравски и балканско-косовски;
- стратегијске ВД и концентрацијске просторије: шири рејон Београда, шири рејон КиМ-а и нишко-лесковачка котлина.

То је оквирна процена стратегијских елемената простора Србије, која може послужити као основа за разматрање обима (величине) оружане силе према овом критеријуму. Приближно, оваква процена разматраних елемената нашег простора присутна је и у процени НАТО-а и великих сила, нарочито САД. Наиме, у свету је прихваћено да се, зависно од рељефних услова, један стратегијски правац може затварати снагама јачине 8.000–11.000 припадника, првенствено војника. Ако је простор највећим делом представљен планинским рељефом, онда се узима у разматрање доња граница (8.000), што је већим делом случај и са простором Србије (брдско-планинско земљиште чини 60,83%). Према стандардима овог критеријума, простор Србије са пет стратегијских правца затварале би снаге јачине 40.000 припадника њене оружане силе. Овај контингент односи се на мирнодопски део, док се ратни контингент одређује према једном од претходних критеријума.

На основама наведених критеријума, у наредном периоду, на развој и даљу трансформацију Војске Србије као мирнодопског контингента њене оружане силе, опредељујуће би утицали бројни фактори, а најзначајнији су: (1) изазови, ризици и претње безбедности Републике Србије, (2) унутрашњи процеси и транзиција друштва, (3) решавање бројних питања и коначно решавање статуса Косова и Метохије, (4) степен сарадње или укључености у евроатлантске безбедносне интеграције, (5) могућности Републике Србије у изградњи стабилног и јаког система одбране, (6) достигнути степен доктринарне, нормативне и организационе развијености система одбране и војске, и (7) доследност реализације програма реформи система добране и Војске.

На тим основама могуће је предвидети даљи развој оружане силе, тежишно Војске Србије у наредном периоду, а она би обухватала: (1) изградњу система одбране који ће обезбедити заштиту и одбрану суверенитета и других највиших вредности земље, (2) изградњу система одбране према материјалним и финансијским могућностима земље, (3) сарадњу са међународним институцијама у области одбране (дипломатска, економска и војна) и (4) организацију и формацију оружане силе која ће се заснивати на новим основама: обим (величина) војске 0,5%–1% (мирнодопски) и 5% (ратни) контингент мобилизацијског напрезања; активна сарадња са колективним системима одбране ЕУ и света; састав војске према прихваћеним стандардима у свету; и учешће у међународним мисијама.

Закључак

Према изнетој анализи могућих критеријума за одређивање обима (величине) оружане силе Републике Србије, за мирнодопски и ратни контингент, може се поуздано извући закључак да је за успешну заштиту у миру и одбрану у ратним условима потребан мирнодопски контингент од 37.000 до 45.000, а за ратни 360.000 до 410.000 припадника. Предложени контингенти, нарочито мирнодопски, морају бити: вођени (командовање) савременом информатичком и рачунарском технологијом; по најсавременијим стандардима обучени и припремљени за употребу у различитим најсложенијим ситуацијама; опремљени савременим наоружањем и опремом у оба вида оружане силе, нарочито савременим системима заштите неба и система веза; обезбеђени савременом и функционалном логистиком и психофизички припремљени за извршавање најсложенијих задатака у свим временским и другим условима. Тек под тим условима предвиђен и контингенти оружане силе били би у могућности да у потпуности изврше основни задатак – одбрану највиших вредности Републике Србије.

Свакако, мора се имати у виду финансијска способност земље, па се може ићи на доњу границу обима (величине) оружане силе за оба контингента. Али, када је у питању одбрана највиших вредности земље морају се изнаћи материјалне и финансијске могућности да се овакви контингенти обезбеде. Дискусије усмерене на оспоравање потреба адекватног издвајања средстава за потребе одбране првенствено су производ: непознавања суштине одбрамбене функције земље; намерног наметања тезе да нам не прети никаква ратна нити друга опасност споља; непознавање карактеристика и положаја простора Србије у ближем и даљем окружењу; отворено заговарање чланства Србије у војно-политичким организацијама и савезима, што је апсолутно супротно националним интересима земље; заговарање тезе о „стабилном” миру на овим просторима и занемаривање основних начела на којима се темељи неутралност Србије.

Литература

- [1] Марковић, Ђ. Ј.: Некадашње становништво територије Југославије, *Гласник СГД*, свеска LXIV, број 1, Београд, 1984.
- [2] Мишовић, С.: *Регионална географија*, ФЦО, Београд, 2004.
- [3] Срејовић, Д.: *Преисторијски и римски период Србије*, Монографија Србија, књига 1, Књижевне новине, Београд, 1982.
- [4] Степић, М.: *Српско питање – геополитичко питање*, Београд, 2004.
- [5] *Статистички годишњак*, СЗЦ, Београд, 2003.